

Naruszenia praw autorskich do utworów

Korzystanie z cudzej własności intelektualnej jest uzależnione od spełnienia szeregu warunków przewidzianych przepisami ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych z dnia 4 lutego 1994 r. (Dz. U. z 2006 r., Nr 90, poz. 631, dalej „prawo autorskie”).

■ **Adwokat Agnieszka Malczewska**

Bukowski i Wspólnicy Kancelaria Prawna Sp. k. w Krakowie

Ich zlekceważenie skutkuje dotkliwą nieraz odpowiedzialnością prawną z tytułu naruszenia praw autorskich, o czym należy pamiętać również w realizacji przedsięwzięć artystycznych w branży filmowej. Niektóre naruszenia stanowią przejaw świadomego działania, inne bywają skutkiem niewiedzy i niezrozumienia zasad, jakimi rządzi się prawo autorskie. Wszystkie skutkują jednak odpowiedzialnością prawną.

Autorskie prawa osobiste i majątkowe

Autorskie prawa osobiste chronią więź twórcy z utworem, która – inaczej niż w przypadku autorskich praw majątkowych – jest nieograniczona w czasie, niezręczalna i niezbywalna. Praktycznym wyrazem tego szczególnego charakteru autorskich praw osobistych jest ich przynależność do twórcy, także w przypadku przeniesienia przez niego autorskich praw majątkowych do utworu na rzecz innej osoby. W ustawowym katalogu praw osobistych autora – przewidzianym w art. 16 prawa autorskiego – mieszczą się prawa do:

- autorstwa utworu,
- oznaczenia utworu swoim nazwiskiem lub pseudonimem albo udostępnienia go anonimowo,
- nienaruszalności treści i formy utworu oraz jego rzetelnego wykorzystania,
- decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności,
- nadzoru nad sposobem korzystania z utworu.

Autorskie prawa majątkowe chronią interesy ekonomiczne twórcy, obejmując monopolem autorskim korzystanie z utworu, rozporządzanie nim na wszystkich polach eksploatacji oraz pobieranie wynagrodzenia z tytułu eksploatacji utworu (art. 17 prawa autorskiego). Prawa te są zbywalne, a ich zby-

cie przez twórcę powoduje sytuację, w której prawa autorskie do tego samego utworu ulegają rozszczępieniu. Autorskie prawa osobiste pozostają przy twórcy, natomiast majątkowe przechodzą na rzecz nabywcy, który może nimi swobodnie dysponować, z poszanowaniem jednak praw pozostałych przy autorze.

Naruszenia autorskich praw osobistych

Nieświadomość lub zlekceważenie tego obowiązku przez nabywcę autorskich praw majątkowych, wiąże się z odpowiedzialnością prawną względem autora na podstawie przepisów art. 78 prawa autorskiego. Z sytuacją taką będziemy mieć do czynienia, przykładowo, w przypadku nabycia przez producenta filmu całości lub części autorskich praw majątkowych do scenariusza filmowego, a następnie bezprawnego przypisania sobie przez producenta autorstwa tego utworu, będącego utworem wkładowym w filmie. Naruszczeniem autorskich praw osobistych może być także współautor scenariusza, który nabył udział w autorskich prawach majątkowych od drugiego współautora i pozostaje w błędnym przekonaniu, że tego rodzaju transakcja daje mu jako nabywcy podstawę do przypisania sobie autorstwa całości utworu. Pomijanie faktu współautorstwa, w tym jego przemilczanie w umowach licencyjnych, obejmujących udzielenie zezwolenia na eksploatację scenariusza, stanowiłoby w takim przypadku naruszenie osobistego prawa współautora do (współ)autorstwa tego utworu. Przykładem najbardziej pospolitego naruszenia tego prawa będzie wykorzystanie całości lub części cudzej kompozycji muzycznej w ramach ścieżki muzycznej do filmu, nie mieszczące się w zakresie dozwolonego ustawowego użytku osobistego, przy jednoczesnym przypisaniu sobie przez kompozytora autorstwa całości kompozycji.

Skutkiem przywłaszczenia autorstwa jest w praktyce pominięcie wskazania nazwiska lub pseudonimu rzeczywistego autora albo współautora w oznaczeniach utworu, które w przypadku utworów filmowych zawarte jest w napisach do filmu. Naruszeniem autorskiego prawa osobistego do tego rodzaju oznaczenia będzie np. sytuacja, kiedy producent pomija w napisach dotyczących odcinka serialu – czy to fabularnego, czy to animowanego – nazwisko lub pseudonim jego współreżysera, poprzestając wyłącznie na podaniu danych tzw. reżysera głównego, któremu powierzył współreżyserię całości serialu, obejmującą między innymi czuwanie nad zachowaniem jednolitości artystycznego wyrazu wszystkich odcinków. Bez względu na to, jak rozkładają się udziały każdej z wymienionych osób w wyreżyserowaniu danego odcinka – która to kwestia ma większe znaczenie z punktu widzenia autorskich praw majątkowych do utworu – obie powinny zostać wymienione w napisach do filmu jako jego współautorzy w zakresie reżyserii.

Zarzut naruszenia autorskiego prawa osobistego do nienaruszalności treści i formy oraz rzetelnego wykorzystywania utworu może postawić autor, którego utwór, przykładowo scenariusz, przygotowany na potrzeby określonego przedsięwzięcia filmowego, został poddany – w ramach prac nad filmem – przeróbkom wypaczającym jego ideę lub okaleczającym estetykę jego formy. Tego rodzaju zabiegu nie można usprawiedliwić uprzednim zezwoleniem autora utworu składowego na jego modyfikację, w tym na dokonanie skrótów lub drobnych uzupełnień scenariusza.

Autorskie prawo osobiste do decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności zostaje naruszone w przypadku udostępnienia utworu, wbrew woli autora, z góry nieokreślonej liczbie osób. Zgoda na upublicznienie utworu nie musi być wyrażona w formie wyraźnego pisemnego oświadczenia. Jej udzielenie wynika na ogół z całokształtu okoliczności konkretnego przypadku. Przykładowo, autor, który przekazuje swój scenariusz producentowi w celu jego wykorzystania w ramach planowanego filmu, nie będzie mógł następnie skutecznie zarzucić, że udostępnienie scenariusza publiczności nastąpiło bez jego zgody. Zgoda taka może być bowiem logicznie wyinterpretowana z zachowania autora scenariusza. Przeciwnie oceniać będziemy sytuację, w której autor scenariusza przekazuje go producentowi jedynie w celu umożliwienia zapoznania z jego treścią, lub z tą samą intencją autor amatorskich zdjęć udostępnia je producentowi na kasecie demo. W takich przypadkach wykorzystanie scenariusza

oraz zdjęć w ramach filmu i ich upublicznienie bez konsultacji z autorami naruszać będzie ich autorskie prawa osobiste.

W ramach nadzoru nad sposobem korzystania z utworu autorowi przysługuje prawo zapoznania się z utworem przed jego rozpowszechnieniem, przeprowadzenia korekty autorskiej obejmującej możliwość żądania wprowadzenia zmian do utworu, a także prawo domagania się zaprzestania rozpowszechniania utworu w nieodpowiedniej formie albo ze zmianami, którym twórca mógłby się skutecznie sprzeciwić. W sytuacjach uzasadnionych istotnymi interesami twórczymi autorowi przysługuje nawet prawo odstąpienia od umowy, której przedmiotem są dyspozycje prawne dotyczące utworu. W przypadku utworów audiowizualnych, prawo do nadzoru autorskiego może być realizowane wyłącznie w stosunku do ostatecznej ich wersji. Jeśli zatem współautor filmu domagać się będzie od producenta umożliwienia nadzoru jeszcze przed zakończeniem prac nad filmem, odmowa spełnienia takiego żądania ze strony producenta nie będzie stanowić

Bukowski & Wspólnicy

kancelaria prawna

Kancelaria oferuje specjalistyczną pomoc prawną dla podmiotów, twórców i artystów działających w branży audiowizualnej (produkcja filmowa, telewizyjna, reklamowa) w następującym zakresie:

- kompleksowa obsługa procesu produkcji i koprodukcji oraz rozpowszechniania utworów audiowizualnych,
- reprezentowanie interesów współtwórców oraz artystów wykonawców przy zawieraniu umów z producentami,
- pomoc w pozyskiwaniu praw do utworów wykorzystywanych w dziele audiowizualnym, w tym również praw uzyskiwanych za pośrednictwem organizacji zbiorowego zarządzania,
- dochodzenie naruszeń praw autorskich i pokrewnych, w szczególności piractwa i nielegalnego rozpowszechniania w Internecie.

BUKOWSKI I WSPÓLNICY KANCELARIA PRAWNA SP. K.
30-051 KRAKÓW, UL. URZĘDNICZA 20/5
TEL.: +48 12 631 05 25, +48 12 631 05 26
E-MAIL: BIURO@BUKOWSKI-PARTNERS.PL

WWW.BUKOWSKI-PARTNERS.PL

naruszenia autorskich praw osobistych współtwórcy. Jeśli współautorowi uniemożliwione zostanie wykonanie nadzoru autorskiego po sfinalizowaniu produkcji utworu audiowizualnego (czy to w związku z kolaudacją, czy to już rozpowszechnianiem filmu), współautorowi przysługiwać będą względem producenta roszczenia z tytułu naruszenia autorskich praw osobistych.

Uprawnienia twórcy w przypadku naruszenia autorskich praw osobistych

Katalog roszczeń przysługujących twórcom w przypadku naruszenia jego autorskich praw osobistych obejmuje żądania o charakterze majątkowym i niemajątkowym (art. 78 prawa autorskiego). Roszczenia niemajątkowe obejmują:

- prawo żądania zaniechania działania naruszającego prawa autorskie – przysługujące autorowi bez względu na to, czy działanie sprawcy było świadome, zawinione czy niezawinione, (przykładowo, wynikające z wprowadzenia producenta filmu w błąd co do autorstwa określonego utworu wkladowego w filmie); z punktu widzenia praktycznego skorzystanie z tego prawa przez współautora utworu audiowizualnego może spowodować blokadę eksploatacji całości utworu do czasu zawarcia ewentualnego porozumienia z uprawnionym,
- roszczenie o usunięcie skutków naruszenia – realizowane najczęściej w formie żądania złożenia publicznego oświadczenia o odpowiedniej treści i formie (zwykle informacji o dokonanym naruszeniu połączonej z przeprosinami) lub dokonania innych uzasadnionych czynności typu ponowne opublikowanie utworu bez dotychczasowych zniekształceń, czy też wprowadzenie określonych zmian w utworze.

Na roszczenia majątkowe składa się prawo żądania zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej tytułem zadośćuczynienia za doznaną krzywdę lub zobowiązania sprawcy do zapłaty odpowiedniej kwoty na wskazany cel społeczny. Należy jednak pamiętać, że ocena zasadności przyznania zadośćuczynienia w konkretnych przypadkach należy do sądu. Wymienione świadczenia majątkowe mogą być nałożone na sprawcę wyłącznie w przypadku zawinionego naruszenia autorskich praw osobistych.

Naruszenia autorskich praw majątkowych

Zarzut naruszenia autorskich praw majątkowych może wynikać z faktu bezumownego korzystania z utworu lub naruszenia zakresu eksploatacji uzgodnionego z uprawnionym w zawartej z nim umowie albo przekroczenia granic dozwolonego

użytku ustawowego, które to ostatnie dwa przypadki są równoznaczne z niedozwoloną bezumowną eksploatacją. Zasadą na gruncie prawa autorskiego jest bowiem, że korzystanie z cudzego utworu wymaga zezwolenia uprawnionego. Od tej zasady przewidziane są wyjątki – w postaci instytucji dozwolonego użytku utworów, obejmującej ściśle sprecyzowane sytuacje, w których zezwolenie to nie jest konieczne. Prawo do eksploatacji utworu może wynikać z umowy licencyjnej (której przedmiotem jest udzielenie zgody na czasową eksploatację) lub przenoszącej autorskie prawa majątkowe (której skutkiem jest trwałe uzyskanie przez nabywcę autorskich praw majątkowych do utworu w określonym zakresie).

Podstawowym warunkiem skutecznego uzyskania praw eksploatacyjnych jest zawarcie umowy z podmiotem uprawnionym do udzielenia licencji lub przeniesienia autorskich praw majątkowych. W praktyce nierzadkie są przypadki zawarcia umowy z osobą, która podmiotem takim nie jest, lecz za uprawnionego się podaje, celowo lub nieświadomie wprowadzając kontrahenta w błąd. Nieświadomość takiego stanu rzeczy po stronie kontrahenta nie niweczy faktu, że podjęta przez niego następnie eksploatacja utworu – na podstawie wadliwej umowy – narusza autorskie prawa majątkowe rzeczywistego uprawnionego, co skutkuje odpowiedzialnością prawną z tego tytułu. Ryzyko tego rodzaju sytuacji jest większe w przypadku przedsięwzięć wymagających udziału wielu współautorów oraz w ramach których dochodzi do transakcji, których przedmiotem jest kolejne przeniesienie autorskich praw majątkowych do tego samego utworu (sytuacja, w której twórca przenosi te prawa na rzecz osoby trzeciej, a ta na rzecz kolejnego nabywcy, np. producenta filmu). Do przedsięwzięć tego rodzaju należy między innymi produkcja utworów audiowizualnych. W takich przypadkach odpowiedzialności prawnej producenta względem rzeczywistego autora eksploatowanego utworu nie wyłącza nawet umowne zobowiązanie do przejęcia tej odpowiedzialności po stronie przez kontrahenta, będącego źródłem problemu. Uprawniony może bowiem dochodzić swoich roszczeń od każdego, kto dopuścił się bezprawnej eksploatacji utworu.

Zgodnie z przepisami art. 41 ust. 2 prawa autorskiego umowa o przeniesienie autorskich praw majątkowych lub umowa licencyjna obejmuje pola eksploatacji, które zostały w niej wyraźnie wymienione i które istniały w chwili jej zawarcia. Korzystanie z utworu na innych polach niż przewidziane w umowie ingeruje w monopol autorski. Klasyycznym tego przykładem jest sytuacja, w której producent rozpowszechnia film przy

wykorzystaniu środków technicznych, które nie były znane w chwili zawarcia umowy z twórcami implementowanych w filmie utworów wkładowych. Możliwość korzystania z tych utworów w ramach utworu audiowizualnego na nowopowstałych polach eksploatacji uzależniona jest od zawarcia z autorami dodatkowych umów. Jeśli zakres eksploatacji w zamyśle producenta ma być obszerny, założenie to powinno mieć wyraźne przełożenie na treść umów. W przeciwnym wypadku korzystanie z utworu na polach eksploatacji nie wymienionych w umowie może skutkować odpowiedzialnością prawną. Mając na uwadze różnorodność dostępnych instrumentów komunikowania, w tym reklamowania dzieła artystycznego (m.in. płyty DVD, serwisy internetowe, na których udostępniane są filmy w całości lub we fragmentach, również w postaci zdjęć), należy zachować precyzyjność w formułowaniu zakresu eksploatacji utworu.

Naruszenie autorskich praw majątkowych może wynikać z przekroczenia granic tzw. dozwolonego użytku utworów, którego przypadki reguluje prawo autorskie. Należy do nich między innymi popularne prawo cytatu, mające zastosowanie również w twórczości filmowej (art. 29 prawa autorskiego). Mieści się w nim możliwość przytaczania we własnych utworach urywków cudzych rozpowszechnionych utworów lub drobnych utworów w całości w określonych w prawie autorskim celach. Innym przykładem dozwolonego użytku jest prawo rozpowszechniania w prasie, radiu i telewizji określonego rodzaju utworów – w całości lub w postaci wyciągów, przeglądów, streszczeń (art. 25 prawa autorskiego). Jeśli eksploatacja cudzego utworu nie spełnia któregokolwiek z przewidzianych przepisami prawa warunków dozwolonego użytku, wymaga zezwolenia podmiotu, któremu przysługują autorskie prawa majątkowe do utworu, pod rygorem odpowiedzialności prawnej z tytułu ich naruszenia.

Roszczenia z tytułu naruszenia autorskich praw majątkowych

W przypadku naruszenia autorskich praw majątkowych uprawniony – na podstawie art. 79 prawa autorskiego – może żądać od sprawcy:

- zaniechania dalszego naruszania tych praw, tj. zaprzestania korzystania z dzieła w ogóle lub w określonej, godzącej w te prawa formie,
- usunięcia skutków naruszenia poprzez, przykładowo, zniszczenie bezprawnie wytworzonych egzemplarzy dzieła,
- naprawienia wyrządzonej szkody na zasadach ogólnych

prawa cywilnego (tj. wymagających wykazania winy sprawcy, wymiaru szkody oraz związku przyczynowo-skutkowego pomiędzy działaniem sprawy a szkodą) albo poprzez zapłatę sumy pieniężnej w wysokości odpowiadającej dwukrotności, a w przypadku gdy naruszenie jest zawinione – trzykrotności stosownego wynagrodzenia, które w chwili jego dochodzenia byłoby należne tytułem udzielenia przez uprawnionego zgody na korzystanie z utworu (czyli dwukrotności lub trzykrotności hipotetycznej opłaty licencyjnej),

- wydania korzyści uzyskanych przez sprawcę w wyniku dokonanego naruszenia,
- ogłoszenia w prasie oświadczenia o odpowiedniej treści i formie (najczęściej przeprosin) lub podania do publicznej wiadomości części albo całości orzeczenia sądu wydanego w rozpatrywanej sprawie, dotyczącej naruszenia autorskich praw majątkowych,
- zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na rzecz Funduszu Promocji Twórczości (nie niższej niż dwukrotna wysokość uprawdopodobnionych korzyści odniesionych przez sprawcę z dokonanego naruszenia), które to roszczenie przysługuje jednak wyłącznie w przypadku, gdy naruszenie jest zawinione i zostało dokonane w ramach działalności gospodarczej.

Ustawodawca, mając na względzie, że w niektórych przypadkach żądanie zaprzestania dalszego korzystania z utworu lub usunięcia skutków dokonanego naruszenia mogłoby się okazać dotkliwie, przewidział, że zamiast tych obowiązków sąd może nakazać – na wniosek sprawcy i za zgodą uprawnionego – zapłatę na rzecz uprawnionego stosownej sumy pieniężnej. Możliwość taka istnieje jednak wyłącznie w sytuacji, gdy naruszenie jest niezawinione.

W razie stwierdzenia naruszenia autorskich praw majątkowych sąd może orzec – na wniosek uprawnionego – o bezprawnie wytworzonych przedmiotach oraz środkach i materiałach użytych do ich wytworzenia, w szczególności ich wycofaniu z obrotu, przyznaniu uprawnionemu na poczet należnego odszkodowania lub zniszczeniu. Rozstrzygając w tej kwestii, sąd uwzględni wagę naruszenia oraz interesy osób trzecich.

Podsumowując, zakres i dotkliwość konsekwencji prawnych, wynikających z naruszenia autorskich praw majątkowych, stanowi praktyczny argument, dla którego każdy korzystający z cudzej własności intelektualnej powinien możliwie jak najdokładniej przeanalizować warunki prawne, na których eksploatacja ta może się odbywać.

